

COSTIN FENEȘAN, *Documente medievale bănățene (1440—1653)*, Timișoara, Edit. Facla, 1981, 217 p., 13 facsimile fotografice.

Rod al investigației temeinice a istoricului Costin Feneșan volumul de documente privind istoria Banatului în evul mediu, cuprinde 92 de documente (37 în limba latină și 55 în limba maghiară), cele mai multe dintre ele văzînd pentru prima dată lumina tiparului. Problematika textelor cuprinse în volum, așa cum de altfel reiese și din prefața autorului: „se extinde mai ales asupra permanenței de viață și de organizare românească pe teritoriul Banatului medieval“.

Multe dintre documente se referă la realitățile din cele 8 districte românești privilegiate, mai ales la districtul românesc al Caransebeșului, cu date despre românii ce s-au remarcat în războaiele antiotomane.

Alte documente inserate în volum aduc importante informații privind familiile românești nobile din Banatul secolelor XV—XVII — îndreptățind pe deplin afirmația unor călători străini ai epocii care caracterizau de pildă, Caransebeșul veacului al XVI-lea — drept o reședință a nobililor, confirmînd în același timp consemnarea aceluiași tîrg drept „tîrg al românilor“. Realitatea confirmată de altfel cu documentul nr. 39 din 1598 care demonstrează în mod incontestabil caracterul eminent românesc al nobilimii din ținutul Caransebeșului.

Se ilustrează apoi cu alte documente un aspect caracteristic pentru viața românească din banatul Caransebeșului și Lugojului și anume faptul că marea majoritate a dregătorilor — inclusiv funcția supremă de ban — au fost deținute în perioada de timp pînă la 1658 cu preponderență de către români. Dintre exemplele numeroase de personalități românești menționate de documente amintim pe Nicolae Găman, Ioan Racovița, Bona Vaida, Bizere Duma, etc., castelanj ai Caransebeșului și ai districtului omonim.

Autorul a cuprins în volum și unele documente publicate anterior, dar de mare importanță pentru cunoașterea realităților bănățene. Așa de pildă este republicată, după original, diploma (doc. nr. 46) prin care Mihai Viteazul acorda blazon la 18 februarie 1600 lui Gheorghe Ciocănești, castelan al cetății Jdioara, precum și fraților săi, Nicolae, Ioan și Petru, sau diploma de innobilare și de blazon (doc. nr. 83) acordată la 15 august 1645 de principele Gheorghe Rakoczy I unui număr de 55 oșteni români,, sîrbi și maghiari de sub comanda căpitanului Andrei Barcsay de Bircea Mare, cu toții îndeplinind serviciul militar în cetatea Lugojului.

Realitățile sociale din părțile Caransebeșului și Lugojului pot fi cunoscute și aprofundate prin studierea informațiilor cuprinse în documentele privind iobăgia. Se constată prezența exclusivă a iobagilor români, încercările acestora de a se elibera de servituți, scutirea acestora de dări și obligații la 1654 — măsură determinată ca urmare directă a iminentului pericol otoman.

Remarcabile prin conținutul lor sînt documentele referitoare la relațiile lui Mihai Viteazul cu Banatul. Sînt inserate știrile legate de participarea românilor din jurul Caransebeșului și Lugojului la bătălia de la Șelimbăr din octombrie 1599. Demn de reținut este și faptul că doar caransebeșenii, lugojenii și cu cei din comitatul Hunedoara au rămas fideli marelui voievoed în vara anului 1600, atunci cînd a fost nevoit să înfrunte coaliția nobilimii transilvănene partizană a lui Sigismund Bathory și a trupelor generalului imperial Basta.

Printre izvoarele publicate în volumul de față se remarcă și cele cuprinzînd informații asupra teritoriilor bănățene eliberate de sub dominația otomană în urma campaniilor militare din anii 1595—1596. Sînt menționate mai multe danii făcute de principele Sigismund Bathory unor români din Caransebeș (Nicolae Peica, Petru Bethlen) pentru a le răsplăti serviciile credincioase în luptele contra turcilor.

Multe documente contribuie cu informații prețioase la ilustrarea unor aspecte economice a Banatului, fie că este vorba de viticultură, pomicultură, horticultură sau de morărit, de creșterea vitelor ori de comerț. Caransebeșul așa cum reiese din documentele vremii era un important centru al negoțului sud-est european din secolul al XVII-lea, reliefîndu-se astfel rolul său economic.

Interesante prin ineditul lor sînt datele despre localitățile dispărute din Banat și în special despre cele din jurul orașului Caransebeș — importante pentru cunoașterea spațiului geografic, demografic și social al românilor din această parte a țării.

O categorie deosebită de documente sînt testamentele, prezentînd importanță atît pentru istoricul vieții social-economice, pentru studiile de genealogie cît și

pentru istoria vieții cotidiene pentru cunoașterea gândurilor și aspirațiilor de fiecare zi ale românilor — care ne apar aici mai aproape de identitatea lor afectiv-spirituală — decît în orice altă dovadă scrisă.

Remarcăm de asemenea pentru conținutul lor deosebit, documentele ce stau mărturie vieții urbane, a dezvoltării și organizării unor târguri și orașe.

Se desprinde din studierea atentă a documentelor inserate în volum că în evul mediu exista o țară românească a Banatului, cu locuitori destoînici ce „viețuiau după rînduiala și obiceiurile strămoșești transmise din veac în veac”.

Volumul cuprinzînd o prefață scrisă cu dăruire și aleasă informație istorică ce ilustrează cuprinsul documentelor, cu note, cu indice de locuri și persoane, cu inserarea la sfîrșit a 13 facsimile fotografice se înscrie ca una dintre cele mai valoroase lucrări privind istoria Banatului — lucrare accesibilă deopotrivă istoricului dar și cititorului iubitor al acestor meleaguri străvechi românești.

PETRU BONA

* * * *Pagini de istorie revoluționară caraș-serverineană (1920—1944). Contribuții documentare*, Reșița, 1981, 441. p.

Culegerea de documente datorată cercetărilor C. Brătescu, Ion Popa, M. Poterășu și V. Zaberca apărută recent sub egida Cabinetului județean pentru activitate ideologică și politico-educativă, Filiala Arhivelor Statului Caransebeș, Muzeul județean de istorie și Casa corpului didactic, însumează 217 documente depistate în cea mai mare parte în depozitele Arhivelor Statului-Filiala Caransebeș. Aco-perind perioada anilor 1920—1944 documentele inserate în volum aruncă o lumină deosebită asupra evenimentelor politico-sociale dintre cele două războaie mondiale, cu referiri directe la istoria revoluționară a clasei muncitoare din jud. Caraș—Severin. Studierea documentelor reflectă condițiile de muncă și de viață ale muncitorilor, modul de organizare, conflictele de muncă, contractele colective de muncă, etc.

Multe dintre documentele inserate se referă la activitatea sindicală și mai ales la acțiunile întreprinse de muncitorii siderurgîști și mineri pentru o viață mai bună.

Crearea în mai 1921, a PCR a marcat o etapă nouă superioară în dezvoltarea întregii mișcări revoluționare din România. Ca pretutindeni pe teritoriul patriei noastre, crearea PCR a avut un ecou puternic și în jud. Caraș—Severin, acest eveniment de importanță majoră pentru destinele poporului nostru a intruchipat împlinirea celor mai arzătoare aspirații ale generațiilor de înaintași.

Sugestive prin conținutul lor sînt documentele anilor 1928 — 1929 ce fac referiri la acțiunile revendicative ale clasei muncitoare din județ și la sărbătorirea zilei de 1 Mai. Importante sînt deasemenea știrile furnizate de documentele ce se referă la întrunirile și acțiunile țaranilor în vederea ocupării pămînturilor rămase în proprietatea Societății Reșița.

Relevante prin ineditul lor, prin imaginile sugestive care oglindesc starea de spirit revoluționară a oamenilor muncii caraș—severineni sînt documentele emise în perioada dictaturii antonesciene menționarea diverselor forme și metode de luptă adoptate de clasa muncitoare sub conducerea PCR în vederea înlăturării acesteia.

Anii 1941—1944 cu tot cortegiul lor de lipsuri, foamete, mizerie, scumpete, etc. de sîngeroasă teroare se desprind și ca etapă de intensificare a luptei muncitorilor bănățeni împotriva războiului nedrept antisovietic, pentru apărarea libertăților, pentru salvagardarea independenței și suveranității naționale.

Ca un fir roșu se desprind din conținutul numeroaselor documente acțiunile partizanilor comuniști din Munții Semic în vederea sabotării producției de război, impunîndu-se în epocă figura luminoasă a lui Ștefan Plavăț.

Acțiunile revendicative, grevele și de sabotaj, conflictele de muncă, mitingurile de protest, demonstrațiile de stradă, activitatea grupurilor, de partizani au lovit necruțător mașina de război hitleristă, au diminuat forța regimului militar — fascist, facilitînd declanșarea la 23 August 1944 a revoluției de eliberare națională și socială.